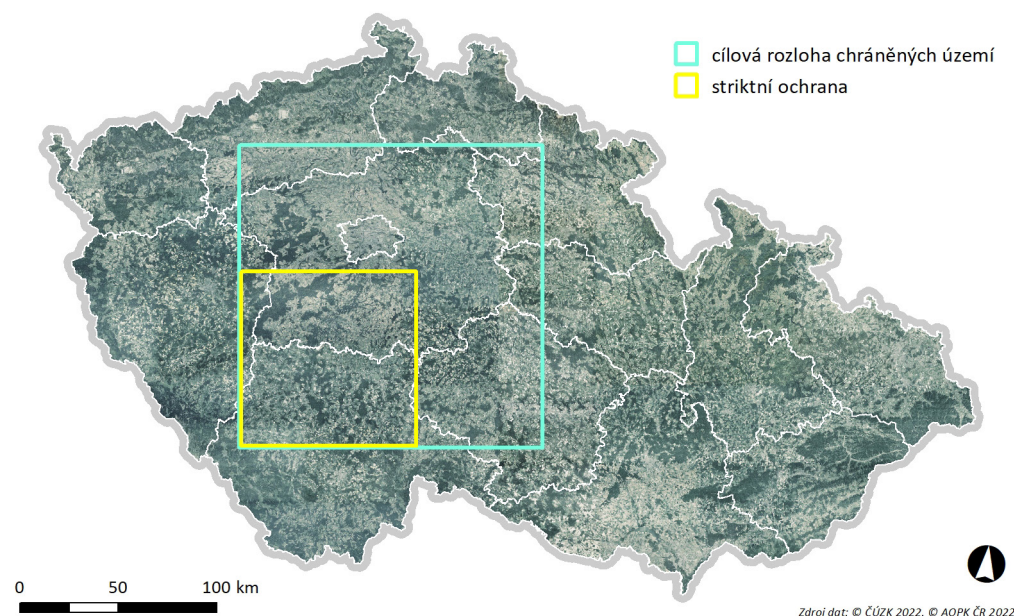


# Odpovědnost přijmeme, ale na základě dat a s rozmyslem

Michael Hošek, David Storch

V prvním letošním čísle vyšel názor Jeňýka Hofmeistera „Jak převzít svůj díl zodpovědnosti za ochranu biologického dědictví planety? Nejlépe celý“. Považujeme za nutné reagovat na něj nejen proto, že se jedná

o důležité a v ČR zatím překvapivě téměř nediskutované téma. Ale také proto, že autor vychází ze zjevně mylných informací, respektive nevychází ze skutečnosti, podložené exaktními daty.



Mapa: Názorně ukazuje cílový stav Strategie ve vztahu k chráněným územím. Modrý čtverec značí cílovou rozlohu chráněných území (30 % území státu), žlutý území pro striktní ochranu (10 % území státu). Vypracoval Jan Vrba

## Všespásná Strategie do roku 2030?

Východiskem článku Jeňýka Hofmeistera je v květnu 2020 schválená Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030. Pro zopakování: Jedná se o pro náš obor jednoznačně v EU nejdůležitější koncepci, kterou by se měla řídit i ČR. Kromě článku, na který reaguji,

se Strategie kupodivu v české ochranářské komunitě zatím nedisktuje, vyjma okomentovaného popisu struktury a cílů v roce 2020 včetně základního nastínění možností implementace (P. Pešout, Ochrana přírody 4/2020). Nová strategie je ale opravdu slibná. V rámci Zelené dohody se nezbytně doplňuje s opatřeními v dalších sektorech (především zemědělství, lesnictví, vodním hospodářství). To je, pokud

své snahy opravdu myslíme vážně, nezbytné. Pro samotnou ochranu přírody jsou ale důležité i jiné změny:

1. Poprvé se považují za cíl a nástroj i národní chráněná území, tedy nejen Natura 2000. Ta mají dohromady v roce 2030 pokrývat 30 % rozlohy EU.
2. 10 % rozlohy EU má být pod tzv. striktní (přísnou) ochranou (tj. fakticky 33 % chráněných území, pokud se cíl v bodu a) splní).
3. Od „ochrany“ se ale také významně přechází k „obnově“. Konečně jsme si uvědomili, čím je Evropa specifická. Velkou diverzitou, ale také velmi degradovanými ekosystémy, které je potřeba spíše revitalizovat než pouze chránit.
4. Na implementaci Strategie mají být EU uvolňovány významné finanční prostředky.

Pokud tedy bude Strategie členskými státy opravdu naplňována, může dojít k významnému zlepšení stavu přírody.

## Kde se autor mýlí?

Striktní ochrana neznámá bezzášahovost. V celém textu Hofmeister vychází z předpokladu, že Strategie je založena na ochraně přírodních procesů a že striktní ochrana znamená „... vyloučení záměrného ovlivňování probíhajících přírodních procesů lidskou činností, nikoli ovšem znepřístupnění chráněného území lidem...“



Dubový les v přírodní památce Bažantník vzniklý umělou výsadbou. Foto archiv AOPK ČR

Tak to ale vůbec není. Bolestí Strategie je, že nebyla dostatečně projednána s experty z jednotlivých států (a terénu!) předtím, než byla schválena. Pojem striktní ochrana se do ní dostal na základě tlaku vybraných nevládních organizací, jistě s dobrým úmyslem. Ale bez

definice. Ta se začala řešit až ex post. V minulém roce k tomu proto vznikl samostatný pracovní dokument, který striktní ochranu definuje jako způsob péče, který je nejen nejvhodnější, ale i nezbytný pro zachování či zlepšení stavu



Pestrá luční společenstva vzniká pravidelným sečením. Foto archiv AOPK ČR

předmětů ochrany (více v boxu Definice striktní ochrany).

Pokud bychom přijali předpoklad, že striktní ochrana je ochrana procesů, biologickou rozmanitost v Evropě bychom zásadně ohrozili (více v boxu Červená kniha biotopů).

Dalším aspektem je, kde by taková bezzásahovost byla uplatňována: logicky ve vyhlášených chráněných územích, kde má ochrana přírody kompetence. Jenže těch je v současnosti bezzásahových méně než 2 %, a to jako výsledek snah

#### BOX 1: DEFINICE STRIKTNÍ OCHRANY

Evropská komise vydala ke Strategii stále otevřený dokument „Criteria and guidance for protected areas designations – Staff Working Document“ dostupný na internetu<sup>1</sup>. V tom je i jasná definice striktní ochrany: „... In addition, strictly protected areas may also be areas in which active management sustains or enhances natural processes, such as semi-natural grasslands or some peatlands. In these cases, management activities should be limited to those necessary for the restoration and/or conservation of the habitats and species for whose protection the area has been designated. For example, mowing/grazing of grasslands would be considered compatible with strict protection if it is limited to the intensity needed for optimising the conservation value of the grasslands in question...“ V překladu: „Vedle toho striktně chráněná území mohou být také taková, kde aktivní péče udržuje nebo zlepšuje stav přírodních procesů, jako jsou polopřírodní louky nebo rašeliniště. V takových případech by péče měla být limitována na aktivity, nezbytné pro revitalizaci a/nebo péči o biotopy a druhy, pro které je území vyhlášeno. Například sečení/spásání luk by mělo být považováno za slučitelné se striktní ochranou, pokud je limitováno na nezbytná opatření pro optimalizaci stavu předmětného biotopu...“

Výklad tedy spíše nabádá k tomu, abychom aktivní péče zvažovali i z hlediska svých kapacit a plánovali ji jen v nezbytném objemu. Ovšem tím je takový, který zajistí nezhoršení stavu předmětů ochrany.

1 [https://ec.europa.eu/environment/publications/criteria-and-guidance-protected-areas-designations-staff-working-document\\_en](https://ec.europa.eu/environment/publications/criteria-and-guidance-protected-areas-designations-staff-working-document_en)

## BOX 2: BEZZÁSAHOVOST A OCHRANA BIODIVERZITY

David Storch

Text Jeňýka Hofmeistera (eufemisticky řečeno) málo reflektuje debatu, která o změnách naší přírody a ohrožení její biologické rozmanitosti probíhala během minulých několika dekád, a současné poznatky o stavu a změnách naší (středoevropské) přírody. Intenzivní badatelská práce posledního čtvrtstoletí vedla k zásadní proměně našeho pochopení procesů, které v ČR přírodu utvářejí, a pochopení role člověka v tomto utváření. Čtenáři Ochrany přírody ostatně jsou s touto problematikou často dobře obeznámeni, proto jen připomeneme zásadní body.

Už od sedmdesátých let minulého století řada ekologů i praktických ochranářů upozorňuje na pozitivní roli disturbancí pro udržování některých typů prostředí. V tom, že louky je třeba kosit, bylo jasno odedávna. Jenže zatímco se zpočátku zdálo, že se to týká jen několika jasně antropogenních stanovišť, čím dál více se začalo ukazovat, že problém je obecnější. Ve skutečnosti v naší krajině spousta cenných stanovišť zaniká nikoli kvůli přílišnému tlaku lidské civilizace, ale právě naopak – kvůli ústupu hospodařících lidí z krajiny a související změně managementu těchto stanovišť. Neohroženější druhy obývají nejrůznější typy otevřených biotopů, a tyto biotopy jsou ohroženy zarůstáním, tedy ryze přirozeným procesem ekologické sukcese. To bylo pro mnoho lidí kontraintuitivní a vedlo k oprávněnému tázání, jak je možné, že spontánní zrod divočiny ve skutečnosti biologickou rozmanitost snižuje.

Ukázalo se, že problém spočívá právě v konceptu divočiny. Naše apriorní předporozumění, že původní přírodou našeho území je les, zpochybnily detailní historické analýzy ukazující, že naše krajina byla vždy pod vlivem silných disturbančních faktorů, které udržovaly mozaiku nejrůznějších typů lesů a bezlesí prostřednictvím odstraňování biomasy vegetace nebo omezování jejího nárůstu. V glaciálu tuto roli hrálo drsné klima a velcí herbivoři, kteří dokázali i později v součinnosti s požáry vytvářet divočinu jiného typu, než je zapojený les. Ten začal dominovat až v holocénním klimatickém optimu (poté, co řada velkých herbivorů vymřela), jenže to už přišla neolitická revoluce, která začala krajinu opět otevírat. Lidé tak svým extenzivním zemědělstvím přejali roli hlavních disturbančních činitelů, a pomohli tak udržovat jemnozrnnou mozaiku založenou na odstraňování biomasy, charakteristickou pro evropskou krajinu odedávna.



Potenciál přirozené obnovy lesa v místech po kůrovcové kalamitě. Foto archiv AOPK ČR

mnoha desítek let. Většina předmětů ochrany vyžaduje aktivní péči, a to včetně adaptačních opatření, popřípadě likvidace invazních druhů. Vyjma několika málo (převážně vysokohorských) ekosystémů bychom „nepěčí“ způsobili více škody než užítku. Pokud tedy na těch 10 % nechceme založit čisté „laboratoře přírody“. To ale k ochraně biodiverzity v celonárodním či evropském měřítku nepřispěje. Naopak, velké množství předmětů ochrany zhorší svůj stav nebo vymizí (většina nelesních ekosystémů a na ně vázaných druhů). Konceptně bychom pak museli v takových územích měnit dlouhodobě vytyčené cíle na zcela či téměř opačné. Dělat to jen na základě cíle ve Strategii, bez ohledu na reálný stav a potřeby předmětů ochrany, je odborný nonsens. Nehledě na již utracené prostředky na udržení či zlepšení jejich stavu.

### Strategie musí být nejen ambiciózní, ale také realizovatelná

Ten, kdo pracuje v terénu a s vlastníky či správci, vnímá českou krajinu jako v podstatě již vlastnicí rozdělené území. Vliv můžeme mít především na to, kde je vlastníkem stát a správcem orgán ochrany přírody. U toho ostatního musíme docílit akceptovatelné dohody nebo opřít požadavek

o legislativu a s tím spojené kompenzace. Pokud se podíváme na mapu ČR na str. 27, jsou na ní názorně vyznačeny dva čtverce: modrý zahrnuje 30 % území státu, tj. potenciální rozlohu všech vyhlášených chráněných území v roce 2030. Žlutý čtverec by měl být podle výkladu Jeňýka Hofmeistera v tomtéž roce územím s žádnými či minimálními vlivy člověka. To je v osmi letech nejen nežádoucí, ale i nerealizovatelné.

Možné je vyhlásit 30 % území jako chráněné (nárust ze současných cca 25 % možný je) a jednu třetinu chránit přísně ve smyslu implementace pouze takových opatření, směřujících k zachování či zlepšení stavu předmětů ochrany. Tak by to v podstatné části kategorií mělo konečkonců platit již dnes. A do toho může patřit i konkrétní udržitelné využívání (např. u luk). To je obzvláště v době nutné potravinové soběstačnosti důležité téma, které si nemůžeme jako obor dovolit opomíjet.

### EU Restoration Law – nezbytný základ úspěchu

I tvůrcům Strategie je zřejmé, že nebude naplněna, pokud nebude podpořena nejen financemi, ale i zákonným rámcem, dle kterého se stane její realizace povinností pro členské státy. Důkazem toho je fakt, že jediná úspěšně implementovaná



Většina orchidejových lokalit se bez pravidelné péče neobejde. Vstavač mužský u Dolního Podluží. Foto Zdeněk Patzelt

opatření v EU v ochraně přírody jsou doposud jen ta, založená na směrnici o stanovištích a směrnici o ptácích. Všechny ostatní koncepce a strategie skončily trpkým neúspěchem. Proto hodlá Evropská komise zveřejnit návrh tzv. EU Restoration Law („Nařízení na obnovu“). Návrh měl být již zveřejněn, ale stále ještě není. Očekává se, že se tak stane v červnu t. r. Ani odborná veřejnost zatím nezná strukturu a opatření. V každém případě se však bude jednat o legislativu vyžadující aktivní obnovní opatření, ne bezzásahovost.

## Závěrem

Výše uvedené námítky ke konceptu Jeřýka Hofmeistera jsou jen výběrem toho nejdůležitějšího.

Stále překvapuje, že se i po desítkách let výzkumů a výsledků potýkáme s vnitřní diskusí, často extrémně upřednostňující jeden typ opatření na úkor ostatních. A taková diskuse navíc nese přídech módních vln. Právě teď se nacházíme v jakési adoraci „divoké přírody“. Ochrana přírody má ale k dispozici poměrně jemně rozčleněné portfolio typů aktivit – od pravidelné intenzivní péče až po bezzásahovost, to vše založené na dlouhodobých zkušenostech. A máme dostatek dat k tomu, abychom z něj dokázali pro každé území vybrat vhodný typ nebo kombinaci typů opatření, a podle vývoje případně přístup modifikovat. Vracet se v této debatě zpět k unifikovanému řešení je filozofickým návratem o několik desítek let zpět. Nová Strategie se zdaleka

## BOX 3: PŘÍČINY OHROŽENÍ NAŠICH BIOTOPŮ DLE ČERVENÉHO SEZNAMU BIOTOPŮ ČR

David Storch

Díky kvalitně podloženému a zpracovanému červenému seznamu biotopů ČR (<https://priroda.nature.cz/index.php/priroda/article/view/21/46>) máme velmi přesvědčivě dokumentováno, že zarůstání – tedy spontánní sukcese – je nejdůležitější příčinou ohrožení našich biotopů. Podstatné je, že se to týká i většiny našich lesů, poněvadž i ty byly v minulých staletích až tisíciletích hospodářsky využívány a disturbovány, takže velká část lesní fauny i flóry byla přizpůsobena řídkým lesům, připomínajícím v mnoha ohledech skoro až savanu. Z červeného seznamu také plyne, že i další klíčové příčiny ohrožení, jako jsou atmosférický spad dusíku, expanze původních druhů (třeba třtiny křovištní) nebo hnojení, negativně ovlivňují biologickou rozmanitost prostřednictvím zvyšování biomasy a následného posunu dominantní struktury společenstev. To nutně neznamena, že by bezzásahovost byla ve všech případech kontraproduktivní, nicméně z hlediska biodiverzity tomu tak až na výjimky (jako jsou horské pralesy) je. Vývoj ekologické vědy i praktické ochrany přírody vedl k ujasnění si toho, jaký management je vhodné aplikovat v různých situacích, takže dnes jsme schopni trendům snižování biologické rozmanitosti s různým úspěchem čelit. Zastaralá představa netknuté lesní divočiny coby cíle ochranných snah nám v tom nejen nepomáhá, ale často i brání.

netýká jen lesa. I když to Hofmeister explicitně nepíše, z jeho článku je vnímání biodiverzity pohledem experta na lesy zřejmé. A ani u většiny lesních ekosystémů není pro biodiverzitu řešením bezzásahovost.

Kde je ale třeba s autorem plně souhlasit, je překvapení nad absencí diskuse ke Strategii ze strany resortu životního prostředí. MŽP jejím prostřednictvím dostává do rukou nástroj, který může vhodně interpretovat pro české podmínky a využít k posílení své pozice a realizace v terénu (včetně potřebných finančních kapacit). Za poslední dva roky se ale kromě výše zmíněných článků a této reakce nestalo vůbec nic. A to je alarmující!



Les na Braitavě v Národním parku Podýjí je příkladem lesa ponechaného přírodnímu vývoji. Foto archiv AOPK ČR